

הספר, שלא יקבל בבית הספר את תילדים, שתאבות חם נתבעים לדין לשלם שכר-לימוד להמלמד, עד אשר יתוך ביניהם רב המושבה בעקרון, ודין זה יהי לפני רב המושבה בעקרון, כדי שלא ימשך הדבר בנסיעה ליפו.

בכבוד געלה ובברכה מקודש,

הק' אברהם יצחק הי"ק

רסו

ב"ה, עה"ק יפו ת"ו, י"א שבט תרע"ן.

שלו וברכה מקודש לכבוד ידיד נפשי רוזי ונשמתי, הרב הגאון המפורסם, מאריה דרזין, לב טהור ונבר, סו"ה פינחס הכהן שליסי"א לינסוף, אבד"ק בירז יצ"ו.

באתה רבה קבלתי את מכתביו היקרים. אמנם עדנים רבים עברו עלי, שבתגרת יד העול המעשי גורשתי מגן עדננו, מפרדס המחשבה וההרגשה תחיה הרוחנית מאור עליון המאיר ובא על כל דורשי אלהים באמת. ומבלי חפץ הייתי מוכרח להיות כל שיחי ושיגי בגופי הלכות ובסדרים מעשיים, עד אשר לא היה ביכלתי לפנות אל שרש נשמתי ולעסוק ברוח שקט באותם הענינים החיים והאהובים באהבת אל עליון, שאנו צריכים לעסוק בהם במרוץ מכתבנו, על כן נתעכבו דברי. וחגה הלום ראיתי במכתב כ"ג ידידי שיחי לידידנו הסופר הנכבד מר א. ז. רבינוביץ ג"י, שמחשבה עלתה על לבבו: פן מפני איזה חילוקי דעות עיוניות, המבדילים בינינו, נתקררה אהבתנו הנאמנה, חלילה. אז אמרתי לא עת לחשות, וחלילה להניח את כבוד ידידי האהוב, אשר בו מעיני תמיד, — כי כמה הם בדורנו זה אנשי לב, אשר נוכל לקחת עמם דברים בכל הגדולות אשר עסקנו בהם, מאז התודענו איש אל אחיו? — להיות שרוי במחשבה מדאיבה-לבבי כזאת. ואע"פ שעדיין אינני מוכשר, מפני המון טרדותי המעשיות, לרדת ולעלות אל אותם העמקים העמוקים וההרים הרמים הפזורים בדרך אשר אנחנו הולכים עליה תמיד, בכל-זאת לא אוכל עוד לאתר. וכפי אשר תעלה המחשבה ויקלט העט, בזמן המצער שהנני מנתק את עצמי מהסביבה המעשית המקיפה אותי, אציגה בזה להיות לנושא למכתבי זה, שהוא יותר מכתב מזכיר אהבה וידידות ממכתב של נושאים עיוניים, אשר כל בהן חיי רוחנו תמיד, בסוד ד' ליראיו.

יאמין אהובי, כי עקרו של דבר, שכ"ג מסמן לי בכמה מכתבים זה כמה, שיש איזה דבר מבדיל בינינו ביסודי הדעות, אנכי לא עמדתי עוד למצא נקודה זו בדיוק. תמיד אני רואה איזה נגודים בינינו בענפים, בדרכי ההרצאה, אבל, מאז החלוננו להיות עסוקים בחליפות מכתבים, ומאז דברנו יחד את אשר יהגה רוחנו, לא אוכל לבסס לי איזה נקודה יסודית, לומר שהיא היא המבדלת בינינו, וליחש אליה את סוד כל ההבדלים הפרטיים המתגלים תמיד בינותינו. השערתי היא, שכל אחד מאתנו משקיף על חלק מיוחד של השדה אשר ברכו ד', ואותה שורת הכרם, שכ"א מאתנו הוא עובד עליה, מיוחדת היא, ואולי עומדת היא במצב שונה מעט זו מזו, שמתוך כך מקבלות התנועות הרוחניות שלנו איזה סגנון מיוחד השונה

זה מזה. אבל כשנדון יפה בדבר נמצא, שבכרם אחד אנחנו עובדים; ומי יתן ויאספו לדגלנו עוד מחצדי חקלא, אשר לא ישפילו שבת רק בשפולי כרמא. רק יקחו להם כל אחד שורה מיוחדת בתוכיותו של כרם חמד זה, אשר תירושו ישמח אלהים ואנשים. ומה תגדל שמחתנו אם ניגודים כאלה, הנמצאים בינינו, יתרבו ויופיעו על ידם שלל צבעים רבים. כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד ד' 2 3.

לא פחות מכל צופי ישועת ד' הנני שואף לנפלאות, לנפלאות גדולות, נפלאות מעשיות, אשר יגלו מיד ד' על עבדיו, בשמים ובארץ, בימים וכל אשר בהם, נפלאות רוחניות אשר יגלו בכל כליות ולב, בכל חדרי רוח ונשמה, של כללות אומתנו ויחידיה כולם, וממנה על כל, על כל גוי ואדם יחד. ולא מחוץ לפרגוד יעמדו גם כל בהמות שדי וחיתו ביער, כל עוף השמים ורמש, כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, ועולם הצומח והדומם גם הוא לא יוכל להנתק משרשרת החיים הגדולה המכה גלים, העולה בהגלות נשמת ד' בשפע אור חיי העולמים. אבל כדי להכשיר את ההויה, את העולם וכל אשר בו, את החי ואת האדם, את העם אשר נשמתנו היא חלק מהתגלותו במציאות, את כלליותו פלגותיו + ואישיו, לקלוט את הנפלאות לברכה, להכירן וללכת על פיהן בארץ סלולה, צריכים אנחנו לפשט את הקמטים שבנשמות ע"י כח מישר הדורים, ע"י השכלת אלהים מלאתי אור וחם וע"י רגשי טוהר של אהבה נאמנה לעם פלאים אשר ממנו חוצבנו, ולפיה הערך לכל אגפיו שהוא מלא כל היקום, כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם" 4, — שהיא מתחברת עם ההתעמקות התדירית בידיעת ערכו ותעודתו ויחושו אל הכל, עד אשר תולד הגדולה התכונת בקרב הנשמה, לדבר בשם הרגש והבינה שלו באורח כללי, מפני שהם הנם באמת הרגש והבינה העולמיים, ולא להתבהל כלל מפני איזה בעלי שם שמחוץ לתחומנו, שמהלך הרגש והבינה שלהם הלכו ארחות אחרות. ממעמקי הנפלאות נחשוף את מעין הגבורה, אשר יורה אותנו ואת כל העולם דעת, להכיר שגם כל אלה גבורי הרוח העומדים ממולנו, אם היו מכירים כמונו, בהכרה של מולדת, כמה נשגב הוא אוצרנו המלא עושר רב וברכת ד', או גם הם נטו בחפץ לב והכרה מלאה אל אותו הצביון, שהרגש והבינה שלנו מסמן את ענינו.

איני מבקש להתנצל לפניך, יקירי, ולומר, שמאמרי "דרך התחיה" ב"הניר" יספיק לכל אותן הנשגבות, אשר רוחנו נגע בהן שמה. לא עבודת יחידים ולא עבודת דור ותקופה אחת היא לברר את כל חזיוני קודש המשורגים אלה באלה, המסובכים מאד ברדתם אל ההגבלה וסבכי החיים, "שעריה דז"א סביכין דא בדא" 5. אבל מעולם לא חדלנו לתן את התמציות של סקירות כוללות עולמי עד בריש מילין, אשר יוסיפו חיים תמיד לחכמי לב, וגם בלא הכרה שלמה יעודדו את נשמת הוגה במ. ועם זה ודאי לא נוכל להפטר מכתוב חזון באר על הלוחות 6, לפרט כל דבר כפי היכולת הנתונה להסביר אלה הצפיות העולות ממעל לשטח ההבנה הרגילה, אפילו של בחירי העם. בהיותנו מדברים בסגנון כ"כ כללי כמובן שהננו עולים תמיד אל שרשי ההופעות 7 במקורם היותר עליון, בטרם הסתמנו בהם ההבדלים בין עם לעם

1 ע' זהר נשא קכ"ז; 2 יחזקאל א כח. 3 הנקודות היו כאן בכ"ק.
4 בהדפסה הקודמת של "אגרות ראיה" נשמטה מלה זו. 4א ע' תענית ג; 5 ע' זהר נשא קל"ו. 6 ע' חבקוק ב ב. 7 בהדפסה הקודמת של "אגרות ראיה": הנפשות.

וקי"ו בין איש לאיש. כשהננו מסתכלים בספרא דאדם קדמא אמנם רואים אנחנו דור דור ודורשיו⁸ לפרטי פרטים, אבל טרם כל עלינו להעמיד עצמנו על הבסיס, שכל גילוי ספר פלאי זה עומד עליו: צלם האדם הכללי ומהלכיו. אחרי תפיסת הכלל הננו נגשים לדון על אותם השמות המיוחדים, שזרמי הפלג הכללי נקראו בהם. החוש של האמונה האלהית, שהוא כ"כ איתן, כ"כ קדמון לכל, אנו צריכים להגבירו כעת דוקא מצדו היותר רחב, היותר מקיף וכללי. אחר כך נבא לבירור המושגים אשר נסתעפו לימין ולשמאל: לזרות ולהבר את הסיגים, אשר אבדו את חילם בהרחיקם ללכת, ולבור את הבר הפנימי אשר בנחלת יעקב איש תם, אשר לא יחסר כל^{8א}, גם ציקי קדרה⁹, — לשאב את זוהמתה של הקדרה, אשר דרך בישולה נגרפו בקרבה, — אשר תדע לשמור את כבודה להביאם לה בחשאי, למען תדרך בעז ברוח שלו, היודע את טהרו ואמתו. ובכן למה לי לדבר במקום זה ע"ד החילוקים שבין כללות האדם לעם מיוחד ובין הכלל כולו ליחידיו, — שכל אלה הנם חלקי-דרישה מיוחדים, הנאותים מאד בעת התפרטותם של הפרטים ואין להם מקום בולט בכללותו של הכלל בראשיתו. מתמסמסים הם ההבדלים הפרטיים, כשהכלל המקיף זורח באורו הבהיר. לא הפרטים הם המתמסמסים, לא ההויה יורדת היא מעשרה, כי "שמש ומגן ד' אלהים"¹⁰ ולא תהו בראה לשבת יצרה¹¹, אבל — אותם ההבדלים הניגודיים, שגורמים שכל פרט מעכב על חברו, שכל הגיון סותר את משנהו וכל קבוצה אנושית צוררת את רעותה, וכל יחיד מהאישים מתנשא לאמר: אני אמלוך ואפסי עוד. תהו זה ודאי שב גם הוא לתיקון ע"י הזרחת האוביקטיביות, ומזיקי עלמא פועלי און המתפרדים אינם יכולים להסתכל באור המקיף והם משתברים מגבורת הריסותם המחבלת.

הקדמות רבות ויקרות אנו צריכים להרצות, עד אשר נכשיר את העולם להבין את יקר ההתגלות האלהית שבנפלאות. הטוב האלהי, העומד איתן בלב האומה היחידה, הנושאת מראשית הויתה את דגלו, בהגלותו מכין הוא את הרוחות להכיר את התכונה של מגמת הנפלאות. אוי לו למשפיע רוחני, שאין נשמתו קשורה באור מפלאות תמים דעים בעבר ושאינו מצפה לאורן לעתיד. אבל דוקא ע"י הישרת הדרך של מעין החיים, הזורמים בטבע הגשמה הישראלית, האמונה מימי נעוריה בנפלאות עד אין חקר, שיוכל לזרם גם ע"פ המהלך של דרכי הסתר וחגוי התעלומה של האור האלהי, המתגלה בכל מרחבי ההויה החמרית והרוחנית וכל הליכות התולדה בכל סדריה וטיבוכיה, — דוקא ע"י הסברות כמו אלה נבא לאט לאט אל מטרותנו, להשיב את רוח החיים ללב אומתנו, המתעלפת בצמאונה לדבר ד', בשפה ברורה. הסימפטיה אל הטוב לא תחדל מהיות נטיתנו התדירה. הטוב האלהי, אשר יתגלה באורח משפט, עוד יופיע בכרקי זוהר יותר מבהיקים מאותו הטוב השטחי, המתגלה באהבה סנטימנטלית, אשר לא תדע לכבוש לפנייה את ארחות החיים ולנהל בעצתה את החברה האנושית, בכל חקי חייה. לא נבהל כלל אם תעלה על שולחן המחקר

8 ע' בבא מציעא פה: עבודה-זרה ה. אבות דר' נתן פ' לא. 8א ע' סוטה ה.

9 פסחים נו א. וע' בבא-מציעא פ"ו ב' ובסדר התפלה של ר' יעקב עמדן ז"ל דף ק"כ א' (דפוס הראשון) ל"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד": "ולהעביר ריח רע ורוח רעה העולה מקדרה הסגומה".

10 תהלים סד יב, וע' זהר פקודי רכד: 11 ישעיה מה יח.

הערה האומרת, שקיום העולם הוא על גולה ורצח מלחמה וחרב, כיון שגם התערה הזאת מודה היא, שתכלית כל אלה הלא הוא קיומו של עולם. אם כן גם הם משרתים הם את הטוב האלהי, ולא יאריכו ימים כי-אם כל זמן שהשירות הנמוך הזה נדרש הוא. ואזרי אשר תצייר לה האומה המיוחדת, הנושאת את הטוב העליון במעמקי חייה, לעצמה ולעולם, תכניח של חיים, מעשיים, פוליטיים ואקונומיים, ממולאים בכל יפעה והוד של שירה ונעם, של מנוחה וגבורה, באין כל הכרח לרצח ודם, תשוב ההערה הזאת בעצמה לבלט ביותר את הרושם של הסימפטיה האלהית של הטוב העליון. ומובן הדבר, שהרחבה אלהית כזאת תביא עמה את האור העתיק מראשית ימי נעורי האומה, אשר השגיב בכחו נפלאות, „עורי עורי לבשי עז זרע ד' עורי כימי קדם דורות עולמים, הלא את היא המחצבת רהב מחוללת תנין“¹².

כל מגמתי בדרך התחיה¹³ היא לשום קו מבדיל בין ההזרמה הנשמטית, שהיא נותנת חיים עצמיים, המסוגלים לאומה בריאה בכל חילה ועז שאיפתה, ובין ארצות הלמוד הנקנים ע"י הדרכה איטית, ברוח של שינון ושימור של ענינים נלמדים, הנשמעים מפי הורים ומורים. ימי התקופה הראשונה, מיציאת מצרים עד חורבן הבית הראשון, היו שלשלת ארוכה של הזרמה זו. אין לנו לפנות אל הצורה התרבותית של תאומה, מצד למודיה וחינוכה המעשי, שזה היה פעמים הרבה בשפל מצב מאד. אבל הרוח הזורם של עז-אלהים זה היה חובק את הכלל ולא נעדר גם בימי הירידה כ"א בהפסקות קטנות. אלא שאין רוח אלהי זה, הנתון כמו סגולה ומתנה, גומר את תפקידו רק לפי אותו הערך אשר יעובד ע"י שכלול לימודי. אבל השכלול הלימודי, הבא בסילוק רוח-הקודש, הוא צעד לנסיגה לאחור, אע"פ שיש בו כמה מעלות טובות. וזהו יסוד הבית השני, שהיה מסולק שכינה ורוח-הקודש¹⁴ וממולא באור תורה וחכמה. עכשיו רוח התחיה מתרוצצת בקרבנו, מפני שנטיות אלו השתים כבר דורשות את תפקידן, ואנו חייבים להחליף חושים לסול את הדרך לרוח-הקודש, לגילוי אליהו, להופעת הנבואה, כשימלאו התנאים החיצוניים יחד עם הדרכת התלמוד והחינוך המודרג, אשר עד כה היו עומדים במצב של ניגוד זה לזה. וכל המסתכל בארצות החיים ודרישותיהם בארץ ישראל ובמהלך כנוס הגליות, והצעדים התולכים לעומת העתיד הגדול שיש בו, ישכיל שאין דברינו אלה חזון רחוק ולא השפעה פורחת כ"א דבר מאומת לקוח מגופם של החיים, כמובן ע"י סקירה עמוקה וחרגשה חודרת בתוכיותם היותר עצמית ופנימית. ואלה הם הנם יחידי הסגולה, שרק ע"י המון הנכנסים לבית המדרש יובאו ת"ח שלמים כמו אלה, אשר ההכשר לרוח-ק לא יחסר מהם לעת הדרוש לתחית האומה.

ואיני מוצא את עצמי בזה רואה את חזון השלמות כ"א בחיבורם של כל חלקי הטוב אשר חשפעו לנו מכל הצדדים השונים, מאז מקדם ועד הדור האחרון. עבודת הקודש של סלילת הדרך ועשית הגשרים בין התהומות המפרידים, — זאת היא העבודה שהייתי חסץ שתהיה חביבה על כל העוסקים בנשמתא דאורייתא, כמו שהיא חביבה עלי עד לאחת. ובדורות האחרונים יפה לנו מאד כל שיחתם של תלמידי הגר"א יחד עם תלמידי הבעש"ט, שהיו עומדים במצב כ"כ ניגודי זה לעומת זה

12 ישעיה נא ט.

13 בקובץ „הניר“.

14 יומא כא:

בשעתם. ולא בלא עמל וכשרון תברא לנו ספרות שלמה, שתכשיר את עצמה לאחות את הקרעים הללו ברות. אבל מה יקרה היא התולדה, שעתידה לצאת מעבודה זאת, שהיא אחויה של האומה בפועל, בשאיפה ברורה למטרתה המרכזית, תשובתה אל חסנה בארצה ברום עילויה, והנשמות הטהורות, המלאות כ"כ אהבה כללית לעמן, אין לתפוס אותן כלל בשביל ביטויים אחדים או סגנוני הלכות. כל אלה מתישרים כשהדברים באים לידי מעשה, ויותר מכל יתישרו כשיבא התור למעשה כללי של הנהגת האומה. הערה אחת מוסיפים, שכל השנאות כולן וחומרי דיניהן הנם נאמרים רק במי שכבר ברי לנו, שקימנו בו מצות תוכחה. וכאשר אין לנו בדור הזה ולא בכמה דורות שלפנינו, ע"פ עדות ר' עקיבא¹⁵, מי שיודע להוכיח, על-כן נפל פותא בבירא¹⁶ וכל הלכות הנוטות לרוגז ושנאת-אחים נעשות הן כפרשת בן סורר ומורה, עיר הנדחת ובית המנוגע, למ"ד לא היו ולא עתידין להיות ונכתבו משום דרוש וקבל שכר¹⁶. והשכר של הדרישה גדול הוא מאד, כי הוא המלח המעמיד צביון הטוב ע"י תגבורת שנאת הרע בכל ענפיו, וכיון שהוא עשה באורח למודי את פעולתו איננו מניח בפועל לרשע משחית באמת להשתרש כלל ועיקר.

הנני מוכרח להפסיק כעת את דברי המעטים, אשר כתבתם בלא סדרים ולא התמותי לבאר כל הנדרש לבאר על הערותיו היקרות, במכתבו מכ"ב אדר תרס"ט. אבל כבר הודעתי, שמגמתי היא כעת יותר למכתב ידידות מלמשא-ומתן של דעות. ונקוה לד' הטוב ב"ה, שיראנו בישועתו ויזכנו לתור בחכמה ולראות טוב על ישראל ועל נחלת ד', וימלא כבוד ד' את כל הארץ ואור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה, כנפשו היקרה ונפש ידי"ע מלא רחשי אהבה לשמו וזכרו עדי עד.

הק' אברהם יצחק ה"ק

רסז

ב"ה, עה"ק יסו ת"ו, י"ד שבט תרע"י.

לכבוד הועד הנכבד, והשו"ב המופלג, בחדרה ת"ו, שלוי וברכה.

בא לפני ר' ש. ג. וקבל, שהוכרו עליו איסור ע"ד עניני כשרות, מה שיש לו ע"ז התנצלות. והנה בעיקר הענין אני שמח מאד, שנתן ד' ברוחכם הטהור, לעמוד בפרץ בענין הכשרות, ולגדור הדבר. אשרי חלקכם. כן יחזק השי"ת את לבבכם הטהור, בדרכי הדת והיהדות, ותהיו לשם ולתפארת על אדמת הקודש, ותראו בישועת ד' את עמו על חבל נחלתו במהרה בימינו.

אולם בעיקר הענין מה שמבקש ה' ר"ש ג. שיתברר הדבר לפנינו, ושהוא רוצה לברר שהוא נקי מאשמה, בזה הצדק אתו, והכרח הוא שיבאו אלינו האנשים היותר נדרשים לבירור ענין זה, ואם תראו שיהי' אפשר לברר הדבר במושבה עצמה ע"י גב"ע כדת תוה"ק, אז תשלחו אלי כל פרטי הדברים של הגב"ע, ונראה איך לכלכל דבר ע"ד ענין חזקתו של ה' ג. הנ"ל.

הנני כופל לכם, חביבי, את ברכתי על התחזקכם בתורת ד' להשגיח על

15 אצלנו בגמרא בערכין טז: ר' אלעזר בן עזריה — ובסמרא ט' קדושים ר' עקיבא.

16 ע' ברכות נו. שבת סו: וערוך סתא. 16 סנהדרין עא.